

Наукові установи

Олександр Домбровський

ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК У США

16 листопада 1945 року засновано в Авгсбурзі (Німеччина) Українську Вільну Академію Наук, як продовжувача Української Академії Наук у Києві, незалежність якої була зліквідована в жакликих умовах московсько-підсоветського життя. Група засновників Академії поставила собі за завдання продовжувати діяльність колишньої УАН шляхом праці над розвитком вільної української науки. Олександр Архімович, один з президентів Академії у США, так висказався про згадану подію:

«Треба подивляти сміливість задуму, бадьорість духа, здоровий оптимізм і політичну передбачливість засновників УВАН, які в кількості 12-и представників різних галузей наук зібралися в Авгсбурзі 16 листопада 1945 на першу організаційну нараду».

(«3 хроніки праці Академії», *Свобода*, 25 лютого 1986)

Сорок років діяльності наукової установи в умовах нелегкого життя на чужині — це гідне уваги явище, яке буде належно відзначене майбутнім істориком на сторінках анналів вільної української науки включно з іменами тих наших учених і молодих співробітників на науковому полі, які не жаліли часу й трудів, щоби в умовах вільного світу робити те, чого не можна робити в поневоленій Батьківщині.

З приїздом наших учених з Німеччини на нові місця, а особливо на північно-американський континент, зорганізовано УВАН в США й Канаді. Особливий розквіт наукової діяльності позначився в США з осідком в Нью-Йорку, де зорганізовано низку наукових секцій і комісій гуманістичних і математично-природничих та медичних наук, з часом придбано власний будинок з відповідним приміщенням для архіву й бібліотеки, налааднано видавання «Анналів» академії і інших публікацій. І так мрії невеликої організаційної групи перших засновників Академії в Авгсбурзі стали дійсністю. Ряди членів і співробітників академії заповнювалися скоро науковцями старшої, середньої і молодшої генерацій без різниці територіяльного походження, віросповідання й переконань. Академія стала всеукраїнською науковою установою, де кожний мав змогу виказатися своєю працею і здібностями на благо української наукової правди. Провід академії повів раціональну наукову політику, відкидаючи від самих початків концепцію українського наукового гетта та налааднуючи зв'язки з аме-

риканським науковим світом та науковими осередками інших етнічних груп. УВАН у США стала центром науково-дослідної, організаційної і видавничої діяльності, а її досягнення не давали спокою представникам окупаційної влади в Україні, що позначувалося нероз'ушливими нападами в советській пресі і інших виданнях на Рідних Землях. П'ятдесяті і шістдесяті роки можна вважати в великій мірі золотим віком української науки на терені УВАН, якої діяльність проявляється ще й тепер досить інтенсивно, дарма що процес діяння факторів еміграційного життя почав залишати свої сліди й на праці в академії. Старші члени почали відходити у вічність, а вплив молодших кадрів науковців не показується еквівалентним до відходу старших, внаслідок чого ряди стають рідшими. А все ж таки праця в академії поступає далі, бо її члени вважають своїм священним обов'язком працювати далі для перемоги української наукової правди. Сьогодні після сорока років академія продовжує свою діяльність, достосовуючись до обставин і вимог часу з надією на краще завтра української науки.

Нікуди правди діти, в кожному суспільстві, організації і установі знаходяться люди різних характерів і ментальності, різних смаків і поглядів. Науковці не належать тут до виїмків. І в УВАН знаходилися іноді члени, які виявляли дефетизм у відношенні до діяльності академії, мовляв, вона проіснувала деякий час і далі її існування в нових умовах еміграційного життя не є оправдане. Але подавляюча більшість членства не пішла на таку самоліквідаційну концепцію і правильно поступила, бо академія діє дотепер і буде діяти далі. Того вимагає добро вільної української науки.

В прилозі подаємо протокол зі засідання управи УВАН тому двадцять років без коментарів, бо він говорить сам за себе про нуртуючі тоді в академії погляди декого з членів УВАН. На черговому засіданні управи УВАН поданий протокол був зачитаний і прийнятий.

ПРОТОКОЛ

зі засідання управи академії в США, що відбувся 17 грудня 1966 року в Нью-Йорку

Присутні: Ол. Архівович, І. Бакало, Й. Гірняк, В. Голубничий, Ол. Домбровський, І. Замша, Я. Зозуля, Г. Костюк, С. Крашенінников, І. Лисяк-Рудницький, В. Міяковський, Н. Осадча-Яната, Ом. Пріцак, п. Марголіна-Янсен (як гість).

Ол. Архівович відкриває засідання й згадує покійних членів і співробітників академії, що відійшли від нас у часі між попереднім і останнім засіданням. З огляду на смерть попереднього секретаря Управи Л. Соневицького настає вибір нового секретаря. З двох кандидатів Ол. Домбровського й В. Голубничого секретарем управи стає шляхом вибору Ол. Домбровський (відношення голосів 6:5).

З черги наступає звіт голови Управи Ол. Архівовича за діяльність академії від передостаннього засідання управи 30 січня 1966 р. до останнього засідання 17 грудня 1966 р. Згадавши про вибір нової управи на конференції дійсних членів УВАН 16 квітня 1966 р. та подавши склад нової управи й контрольної комісії, Ол. Архівович переходить до обговорення діяльності за відчитний період відносно наукових засідань, активності секцій і комісій та недоліків у їхній праці, а також про відбуті виставки, експозиції матеріалів до наукових конференцій і доповідей та вкінці концерти. До дальших частин звіту належить діяльність груп УВАН, президії УВАН, праця Бібліотеки-Музею-Архіву ім. Д. Антоновича, постанови конференції дійсних членів з 16 квітня 1966 між іншим відносно вибору членів і співробітників академії, надання імені Д. Антоновича Музею-Архіву УВАН і створення при УВАН кабінету антропології, археології й етнографії, видавнича діяльність, участь в міжнародних наукових з'їздах та наукова робота по Grant'у. Ол. Архівович закінчив свій звіт обговоренням справи спільної президії УВАН в США з УВАН в Канаді й вкінці питання ліквідації боргу за будинок академії.

З черги наступив фінансовий звіт І. Замші.

У зв'язку зі звітами почали висказуватися поодинокі члени управи шляхом запитів і дискусії.

Г. Костюк запитує у зв'язку з фінансовим звітом, чи можна забрати призначені гроші з одної ділянки до другої та наскільки наше членство відгукується на акцію Гагаріна.

Ол. Домбровський цікавиться відбутими дотепер доповідями в рамках кабінету антропології, археології й етнографії та запитує, чи дійсно акція проф. Гагаріна вдарила по фундації.

І. Замша відповідає на запит Г. Костюка, вяснюючи стан відгуку членства на акцію Гагаріна. І. Бакало запитує, чи існує яка різниця у внесках при наявності різних ступенів членства. І. Замша вяснює, що є члени фундації і члени-прихильники та скільки вплачують члени фундації, а скільки члени-прихильники.

Після запитів наступила дискусія. Голос забирає І. Лисяк-Рудницький, заявляючи, що доповідь голови управи виказує занепад нашої наукової установи. Такі речі як концерти не дають картини наукової діяльності академії. Дискутант стверджує припинення видавничої діяльності академії, бо за чотири роки не появилася черговий випуск «Анналів». Не можна погодитися, каже він даліше, з такою видавничою політикою, коли різні люди приходять до академії та пропонують свої праці до друку з тим, що вони годяться самі частинно чи в цілості покрити кошти видання їхніх праць. Прийшов час переглянути організаційну структуру академії та застановитися над можливістю централізування праці академії в кількох секціях. Краще вибирати на голову секції когось навіть з меншим стажем наукової праці, але такого, що є постійно на місці й може працювати. Позатим посади в секціях чи комісіях є гоноровою справою, а не платною. УВАН не може бути установою пенсіонерів так, як це прим. є на терені НТШ. УВАН повинна спертися на тих учених, які є заангажовані в американській науці.

З черги забирає голос Ом. Прицак, який також порушує справу видавництва та вважає, що питання регулярного видавання «Анналів» є справою першорядної ваги. Дискутант стоїть на тому становищі, що «Аннали» повинні бути українознавчим журналом, бо американський учений найде інші ділянки краще опрацьованими й заступленими в американських жур-

налах. Тому на його думку треба активізувати українознавчу ділянку «Анналів».

Забираючи голос у дискусії, Г. Костюк радить застановитися над причинами тих недоліків, про які говорили його попередники, а не лише обмежуватися до самих стверджень. Треба подумати, що зробити, щоб вийшов випуск «Анналів». Радить, щоби запрошувати молодших науковців та залучити їх до праці в Академії.

І. Замша звертає увагу на наші втрати в рядах членів, а в тому й членів-чужинців, що також мусіло причинитися до сповільнення діяльності академії. Одним з недоліків праці в академії вважає припинення видавання збірника української бібліографії. Треба також регулярно публікувати хроніку академії та давати нашим членам інформаційні матеріали про УВАН у США.

В. Міяковський не погоджується з висуненим у дискусії закидом, що концерти займають завелику позицію у діяльності академії, яка є академією не лише наук, але й мистецтв. Оспорюючи закид, що академія стала установою пенсіонерів, дискусант вважає, що пенсіонером є той, хто нічого не робить. Хто ж працює науково, того не можна називати пенсіонером у рамках діяльності академії. В. Міяковський підкреслює, що треба обов'язково видавати «Анналі», а також і поодинокі монографії. Порушує питання регулярного друкування хроніки шляхом видавання бюлетеня в той спосіб, що належить поміщувати хроніку в «Свободі», а відтак, користаючи зі складу, друкувати бюлетень й висилати людям.

Ол. Домбровський вважає, що деякі порушені питання та висунені закиди є важливі й навіть частинно слухні, хоча й сформульовані не все в відповідній формі, а деякі з них дискусійного характеру, прим. питання централізування секцій і комісій. Сама критика, хоча б навіть і найбільш конструктивна, не змінює ситуації на краще. Треба самому включитися у працю академії й помагати розв'язувати ті важкі проблеми, що стоять перед її проводом і активним членством. Позатим висунені тут проблеми є заважкі, щоби можна було їх обговорити аж до вичерпання дискусії й розв'язати на одному засіданні. Дискусант вважає, що одним з найважливіших завдань є черговий випуск «Анналів» та радить повернутися до заторкнених проблем на слідуючому засіданні управи.

Ол. Архімович відповідає на закиди, звертаючи увагу на фінансові труднощі, з якими доводиться боротися академії, що сплачує борг за будинок. Це й є головна причина заганяння видання чергового випуску «Анналів». Академію не можна називати, чи навіть порівнювати з установою пенсіонерів. Пенсіонером не можна називати того, який безперервно науково працює. Ол. Архімович для прикладу подає, що він крім адміністративних функцій президента академії працює безперервно науково, стежить за американською літературою свого предмету. Так само роблять і інші члени.

І. Лісяк-Рудницький вяснює деякі попередньо висловлені думки. Він радить оживити важніші секції й комісії, а там буде видно, наскільки інші секції й комісії є потрібні. Вважає, що «Анналі» не повинні бути трибуною членів академії. Вони повинні мати характер виключно українознавчий та інформувати представників чужинської, в першу чергу американської науки про досягнення у тій галузі. Тому праці з ділянки між іншим природознавства не є побажані на сторінках «Анналів», бо американські журнали є далеко кращі й з ними було б неможливо нам конкурувати. Зовсім інша справа є видавати праці про історію українського природознав-

ства, тобто інформувати чужинців про стан цієї науки на українському ґрунті. Це також входить в обсяг українознавства.

С. Крашенінников радить нав'язати контакт з українсько-американською асоціацією професорів між іншим з метою поглиблення зв'язків зі світом американської науки. Цей контакт допсаміг би й у видавничому секторі.

І. Лисяк-Рудницький вважає, що контакт з українсько-американською асоціацією професорів не розв'яже тих проблем.

Ом. Прицак пропонує точне визначення функцій поодиноких осіб в організаційній структурі й поодиноких ділянках життя академії. Це питання відноситься й до нього самого, бо він як віцепрезидент академії не має визначених компетенцій. Відтак Ом. Прицак переходить до проблеми самої академії як такої, ставлячи рубом питання, що таке академія: чи це репрезентативна установа, яка репрезентує українську науку у всенаціональному масштабі, чи українсько-американська установа еміграційного стилю? Місце дійсної академії наук повинно бути в Києві, у своїй державі, а не в еміграційних умовах. Представники молодшої генерації дивляться на ті проблеми інакше від науковців старшої генерації. Вони заангажовані в американському науковому світі й стараються знайти в своїй життєвій практиці певне *modus vivendi* між тими ідеями й чинниками, які походять від старої батьківщини їхніх батьків, а з другої сторони новим виявом життя на американському ґрунті, в даному випадку на відтинку їхньої наукової діяльності. Це й є намагання здобутися на синтезу старого й нового. На фоні таких роздумувань у дальшій консеквенції логічного ходу думок виринає засадниче питання, чи емігрантська установа може бути академією й носити назву академії. Ом. Прицак згадує про якусь завважену ним в США фриз'єрню, на шилді якої видніє напис — *Academy of beauty*. Таких «академій» тут в Америці багато, але не справа в самій назві, але в суті речі. Тому було б до речі зредукувати нашу академію у аспекті організаційної структури до мінімуму і поробити конкретні заходи, як зміна статуту, ліквідація секцій і комісій, що своєю діяльністю не оправдують свого існування і т. д. на шляху переходу до організаційних форм звуженого інституту. Сьогодні, в 1966 році, існування академії не виправдує себе. Інша справа була в 1945—47 роках, коли ту академію організовано. Тоді були інші відносини, а інші тепер. Тоді ми були по переселенчих таборах у Німеччині, вийшовши недавно з Краю, й жили та дихали атмосферою Рідних Земель. Тепер на американському терені є інші обставини, ми востаємо фізично й духово в новий ґрунт.

В. Міяковський висловлює свій глибокий жаль з приводу того, що його передбесідник після двадцятьох років існування Української Вільної Академії Наук сміє ставити на адресу академії — ювіляра того роду принайменше дивне питання: що таке академія та сміє застановлятися над її евентуальною ліквідацією. Він вважає, що того роду думки, висунені Ом. Прицаком, являються у дійсності ліквідаторськими концепціями, які б'ють не лише по академії, але й по пам'яті тих, які її покликали до життя та розбудовували. Належить застановитися над тим, як усунути недоліки й поглибити діяльність академії, а не висувати ліквідаторські концепції.

В. Голубничий на вступі заявляє, що його погляд на академію й її діяльність є ще більше песемістичний від поглядів його передбесідників. Він вважає, що академія стала трибуною, з якої часто виступають нефахівці, тобто люди, які не є компетентні говорити на наукові теми. Позатим влаштовуються концерти середньошкільного формату прибуткового характеру, на які приходить публіка, недопасована до атмосфери академії. Люди при-

ходять навіть з дітьми, що уподібнює академію до свого роду дитячого садка. Такий стан діяльності академії знеохоче критично думаючих членів до праці в пов'язанні з даною науковою установою й тому він, В. Голубничий, признається, що внаслідок такого стану речей його вже довгий час не тягне до тої співпраці й він не показувався довго до академії. Деякі можливості входити в контакт з професійними установами не свідчать про те, що академія росте. Недоліки в діяльності академії такі поважні, що просто не видно на горизонтах її життя якихсь реальних можливостей радикальної поправки.

Ол. Домбровський дораджує завести наукову картотеку членства академії, щоб провід академії диспонував даними про наукову діяльність своїх членів і співробітників та тим самим був зорієнтований докладніше в їхньому науковому стажі. Відносно висунених концепцій Ом. Прицака та його твердження, що зорганізування УВАН у переселенчих таборах Німеччини в рр. 1945—47 було, мовляв, більш оправдане, чим зберігання тої ж УВАН сьогодні у такій формі з огляду на зміну часу й обставин, Ол. Домбровський зауважує, що суттєво нічого не змінилося. Бо сьогодні українська наука знаходиться у таких же самих невідрадних обставинах на Рідних Землях, як находилася в рр. 1945—47, тобто відразу ж після Другої світової війни. Тому зміна наукової політики світом вільної української науки, в даному випадку на терені УВАН, не має підстав. Позатим Ол. Домбровський висказує здивування, що Ом. Прицак наперед погодився добровільно бути віце-президентом академії, а щойно після того застановляється, чи така академія потрібна, та приходиться до висновку, що її треба ліквідувати. Як можна було дати себе вибрати на віце-президента мало поважної і непотрібної «емігрантської установи», яка, мовляв, не виправдує себе своєю діяльністю?

І. Лисяк-Рудницький додає до висловлених попередньо своїх думок ще й те, що середнє покоління світу вільної української науки, яке пам'ятає Рідний Край, а тепер живе в умовах нового поселення і є пов'язане співпрацею у даному випадку з американською наукою, знаходиться у психологічному аспекті на грані двох світів — старого й нового, тобто давньої батьківщини й нового місця поселення та його умовин. З огляду на вище сказане те середнє покоління є змушене силою обставин виконувати вимоги двох інтелектуальних атмосфер. Інакше справа мається зі старшим поколінням, яке живе давним минулим, тобто, находячись фізично на бруксах Нью-Йорку, блукає духом по Хрещатику.

Пані Марголіна-Нансен нагадує, що живемо в країні, де промовляють до зрозуміння і переконання практичні потягнення людей, і тому дораджує підходити практично до питання діяльності академії серед американських умовин та її співпраці зі світом американської науки. Лише реальний і практичний підхід до справи дасть бажані висліди й тоді будуть про нас знати представники світової науки.

Ом. Прицак додає від себе, що справа практичного існування в американському світі є важливою для академії, яка повинна стати авторитетним джерелом відомостей з ділянки українознавства для американських дослідників.

І. Замша пропонує закінчити засідання управи й скликати чергове засідання при кінці січня, або з початком лютого 1967 р. Ол. Архімович звертається до Ом. Прицака з проханням налагодити справу контактів академії зі світом американської науки взагалі, а зокрема на поді співробітництва

представників американської науки з «Анналами». Ол. Домбровський ще раз нагадує, що не від речі буде продовжувати започатковану дискусію над діяльністю академії на черговому засіданні управи. Ол. Архімович закриває засідання, обіцяючи скликати чергове засідання у найближчому часі.

О. Домбровський, секретар